

УДК 378.035.3

**ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ У ЛОГІЦІ
КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ****М.П.Олексюк**

***Анотація.** У статті визначено й обґрунтовано формування компонентів професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі творчої художньо-трудової діяльності на традиціях народних художніх ремесел.*

***Ключові слова:** творча діяльність, декоративно-ужиткове мистецтво, народні художні ремесла, професійна компетентність, учитель технологій.*

***Аннотация.** В статье определены и обоснованы пути формирования компонентов профессиональной компетентности будущих учителей технологий в процессе творческой художественно-трудовой деятельности на традициях народных художественных ремесел.*

***Ключевые слова:** творческая деятельность, декоративно-прикладное искусство, народные художественные ремесла, профессиональная компетентность, учитель технологий.*

***Summary.** The author of the article characterizes the features of teaching technology of folk arts and crafts in the logic of competence approach. Formation of professional competence components of future technologies teachers in creative artistic work on folk arts and crafts traditions is and substantiated.*

***Key words:** creative activities, applied arts, folk arts and crafts, professional competence, a technologies teacher.*

Постановка проблеми. На професійно-педагогічну підготовку вчителя технологій у галузі народних художніх ремесел безпосередньо впливає зміст і методика навчання, при проектуванні яких використовується компетентнісний підхід, що містить загальнонауковий, проектно-технологічний, художньо-естетичний, соціальний та інші компоненти. У системі пріоритетів змісту і методики професійно-педагогічної підготовки вчителя технологій одне з першорядних місць займає формування професійної компетентності, творчої активності, здатності до самовиховання, самоосвіти та самореалізації.

Проблема використання компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки педагогічних працівників не залишалася поза увагою вітчизняних і зарубіжних учених: С.Бертлетт, Н.Бібік, В.Бондар, А.Вербицький, Д.Вос, М.Головань, І.Єрмаков, Е.Зеєр, І.Зимня, Г.Колман, В.Луговий, О.Овчарук, Дж.Равен, В.Петрук, Н.Рейнолдс, І.Родигіна, Р.Сколлон, Л.Сохань, Ю.Татур, В.Шадріков та ін. З іншого боку, до вивчення проблеми, присвяченій художньо-трудовій підготовці майбутніх учителів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, народних промислів і ремесел, зверталися Є.Антонович, В.Бойчук, Н.Кардаш, М.Курач, Г.Мельник, Л.Оршанський, Г.Разумна, О.Пискун, Б.Прокопович, Л.Савка, І.Савчук, Т.Сиротенко, В.Тименко, В.Титаренко та ін.

Разом з тим, аналіз літературних джерел показав, що на сьогоднішній день практично відсутні наукові дослідження, присвячені комплексному, системному розгляду процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у галузі народних художніх ремесел як цілісного педагогічного явища. Тому виникає необхідність широкого впровадження компетентнісного підходу в систему художньо-трудової підготовки вчителів освітньої галузі „Технології”.

Метою статті є висвітлення особливостей технології навчання студентів народних художніх ремесел у логіці компетентнісного підходу, визначення та обґрунтування формування компонентів професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі їх творчої художньо-трудової діяльності на традиціях народних художніх ремесел.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження нами розроблена технологія навчання народних художніх ремесел, орієнтована на розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя технологій. Відмінність цієї технології від існуючих полягає в тому, що традиційні технології враховують лише когнітивну складову у визначенні цілей навчання студентів народних художніх ремесел. При проектуванні експериментальної технології навчання передбачалося досягнення мети розвитку всіх компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя технологій: когнітивного, аксіологічного, комунікативного, соціально-психологічного, а також облік розвитку раннього професійного досвіду.

Розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя технологій у процесі вивчення народних художніх ремесел як педагогічна система передбачає взаємний вплив студентів, викладачів, мети, змісту фахових дисциплін, організаційних форм навчання та дидактичних процесів. Цей

взаємовплив відображений у моделі (схемі) формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі вивчення народних художніх ремесел.

Приступаючи до проектування технології навчання народних художніх ремесел студентів напряму підготовки „Технологічна освіта”, ми виходили з того, що технологія навчання як процес представляє собою взаємозалежні педагогічні дії, спрямовані на розв’язання таких завдань: 1) попереднє проектування навчального процесу з наступним упровадженням цього проекту в педагогічну практику; 2) визначення цілей навчання й об’єктивний контроль їх досягнення; 3) цілісність структури та змісту проекту; 4) оптимізація методів, форм і засобів навчання; 5) наявність оперативного зворотного зв’язку, який дозволяє коригувати процес навчання [8].

Проектування технології навчання певної дисципліни можна представити як процедуру опису системи взаємозалежних педагогічних процесів і способів розвитку компонентів професійної компетентності майбутнього педагога засобами досліджуваного курсу (у нашому випадку спецкурсу „Народні художні ремесла та методика їх викладання”). Тоді конструювання технології навчання пов’язано з відбором і компонованням навчального матеріалу, створенням методичної бази, необхідної для реалізації розробленого проекту на практиці. У цьому контексті особливої уваги заслуговує стаття П.Образцова „Професійно орієнтована технологія навчання: особливості проектування і конструювання” [5], в якій пропонується алгоритм проектування технології навчання.

Використовуючи цей алгоритм, процес проектування і конструювання професійно орієнтованої технології навчання народних художніх ремесел студентів напряму підготовки „Технологічна освіта” представлений у вигляді схеми (див. табл. 1), яка враховує логіку компетентнісного підходу при проектуванні технології навчання.

Основною метою навчання визначено формування компонентів професійної компетентності студентів у процесі творчої художньо-трудової діяльності студентів на традиціях народних художніх ремесел. При цьому регламентується виконання низки умов: 1) цілі навчання мають відповідати переліку компонентів професійної компетентності, що формуються у процесі творчої художньо-трудової діяльності, та бути діагностичними; 2) конкретна мета має деталізувати загальну, тобто оптимізація змісту спецкурсу має виключити зайву пізнавальну інформацію з навчальної програми. Кожне завдання, включене у зміст спецкурсу, має розвивати ті чи інші компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя технологій та сприяти розв’язанню інших завдань. Для кожної мети передбачений метод досягнення, тобто шляхи та способи її реалізації на практиці; 3) мета навчання має проявлятися в діяльності студента. Як зазначав С.Гончаренко, основними цілями професійно орієнтованого навчання є компоненти професійної компетентності, що проявляються в діяльності майбутнього фахівця [1]. Отже, це положення не суперечить ідеям компетентнісного підходу.

Постійний контакт із студентами старших курсів шляхом спостереження, анкетування і тестування, інтерв’ювання викладачів дозволили відстежити рівень досягнення поставлених цілей навчання у межах проведеного експериментального дослідження та відкоригувати зміст навчальних дисциплін естетичної, проектно-технологічної та педагогічної підготовки, а також спецкурсу „Народні художні ремесла та методика їх викладання” відповідно до змін у професійно-педагогічній діяльності вчителя технологій, регламентованих Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [2].

У процесі дослідження нами здійснений пошук дидактичних процедур засвоєння студентами професійно-педагогічних знань, умінь та навичок у галузі народних художніх ремесел і відбір організаційних форм, методів, засобів індивідуальних та колективних навчальних занять.

У процесі навчання студентів народних художніх ремесел та організації творчої художньо-трудової діяльності в школі найбільш ефективними є **методи**, які класифікують за характером діяльності, зокрема ступенем самостійності та творчості. Оскільки успіх художньо-трудової та педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій значною мірою залежить від їхньої професійної спрямованості та внутрішньої активності, характеру їхньої продуктивної діяльності, то ступінь самостійності та прояв творчих здібностей студентів служать важливим критерієм вибору методів навчання народних художніх ремесел. У цьому контексті, найоптимальнішими процесуальними методами навчання студентів народних художніх ремесел на різних етапах педагогічного процесу стали: *пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, проблемний метод, частково-пошуковий (евристичний) метод, дослідницький метод.*

Слід зазначити, що в межах проведеного дослідження, основним методом розробленої технології професійно орієнтованого навчання дисциплінам естетичної, проектно-технологічної, педагогічної підготовки студентів став метод *створення професійної мотивації з використанням багаторівневих контекстів*, які підпорядковуються головній меті навчання – розвитку компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя технологій.

Схема проектування технології навчання студентів народних художніх ремесел у логіці компетентнісного підходу

Визначення цілей (і вимог) навчання: формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі вивчення народних художніх промислів	
мета і вимоги мають визначатися переліком компонентів професійної компетентності; конкретна мета має деталізувати загальну	мета має бути діагностичною; мета має містити шляхи і способи її досягнення; мета має проявлятися у діяльності студентів
Обґрунтування змісту навчання	Визначення структури змісту навчання
відповідність змісту дисциплін (естетичних, проектно-технологічних, педагогічних) та спецкурсу цілям і вимогам навчання; наукова і практична значущість змісту; відповідність складності змісту дисциплін початковому рівню сформованості компонентів проф. компетентності студентів, обсягу навчального часу, відведеного на їх вивчення, матеріально-технічному і методичному забезпеченню	визначення інформаційної місткості відібраних навчальних дисциплін; основний змістовний компонент – завдання, яке розв'язується з використанням ключових дидактичних категорій (понять, визначень, закономірностей, правил тощо); контекстні взаємозв'язки елементів структури змісту на різних рівнях (між елементами структури дисципліни, з раніше вивченими та майбутніми курсами, з професійно-педагогічними проблемами); систематизація (визначення оптимальної послідовності) елементів структури змісту
Визначення початкової та поточної професійної компетентності студентів	
співвіднесення початкової та поточної професійної компетентності студентів із критеріями та рівнями, закладеними в цілі навчання (встановлення зворотного зв'язку зі студентами)	
Набуття професійного досвіду	
вибір організаційних форм, методів і засобів індивідуальних і групових занять, організація самостійної роботи студентів	організація педагогічної взаємодії викладача зі студентами (створення комунікативних ситуацій); використання інформаційно-комунікаційних технологій
Вибір і реалізація процедур контролю та коригування компонентів професійної компетентності майбутніх учителів технологій	
розробка тестів, контрольних завдань, анкет (для рефлексії студентами власного рівня професійної компетентності), альтернативних методик діагностування	коригування рівня та якості сформованих компонентів професійної компетентності; проведення олімпіад, творчих конкурсів, виставок, показів, майстер-класів тощо
Представлення технології навчання у вигляді методичної документації	
навчальні робочі програми, навчальні посібники, методичні поради і рекомендації та ін.	

Зазначимо, що контекстне навчання належить до освітніх технологій, головне завдання яких полягає в оптимізації викладання і навчання з опорою не на процеси сприйняття або пам'яті, а передовсім на творче, продуктивне мислення та спілкування. Тому при контекстному підході у вивченні народних художніх ремесел особливу роль відігравали активні форми неімітаційного навчання, що забезпечували інтенсивний творчий розвиток особистості майбутнього вчителя технологій.

З-поміж основних форм організації контекстного навчання студентів народних художніх ремесел з використанням активних методів є нетрадиційні *лекції*. У процесі дослідження найчастіше використовувалися такі лекції контекстного типу: *проблемна лекція, лекція удвох (дуальні), лекція-візуалізація (презентація), лекція зі задалегідь запланованими помилками, лекція прес-конференція*.

У процесі вивчення народних художніх ремесел проблемні лекції організовувалися не з кожної теми навчальної програми, а лише з ключових, де розкривалися основні суперечності наукового знання та логіка їх подолання (наприклад, при вивченні класифікації видів народного декоративно-ужиткового мистецтва залежно від різних локальних чинників). Таким чином, у навчальному процесі теоретичного

вивчення, наприклад, спецкурсу „Народні художні ремесла та методика їх викладання”, естетичних або педагогічних дисциплін використовувалося обмежена кількість проблемних лекцій, у проміжках між якими проводилися інші види лекцій, включаючи інформаційні, де використовувалися здебільшого пояснювально-ілюстративні методи.

Слід підкреслити, що лекції удвох – достатньо виняткове явище, яке варто організувати лише з певних вузлових або дискусійних питань змісту навчання народних художніх ремесел, спрямованих на формування складних міжпредметних і надпредметних компетенцій. Зазначимо, що ефективним такий вид лекцій був при вивченні проектно-технологічних аспектів створення та виготовлення декоративно-ужиткових виробів або психологічних особливостей формування творчих здібностей (розкриття творчого потенціалу) школярів у процесі художньо-трудової діяльності.

Лекція-візуалізація (презентація) дає можливість оформляти інформацію у цікавій візуальній формі – професійно важлива компетенція викладачів педагогічного ВНЗ, адже візуалізація сприяє систематизації та концентрації змісту, виділенню ключових елементів, образному представленню та подальшому сприйняттю цілого, включенню розумових дій аналізу, синтезу, узагальнення, згортання і розгортання інформації тощо.

Лекція зі заздалегідь запланованими помилками сприяє розвитку у студентів умінь виступати в ролі експертів, виокремлювати хибну або неточну інформацію, активізації їхньої уваги й інтересу, контролю рівня і правильності засвоєння попереднього змісту навчальної дисципліни. Важливо знати, що лекції зі заздалегідь запланованими помилками мають проводитися лише на окремих етапах вивчення дисципліни, коли необхідно переконатися, що студенти системно засвоюють лекційний матеріал, а тому здатні зауважувати помилки в його подальшому викладі.

Основною формою художньо-трудової підготовки студентів у галузі народних ремесел є *практичні заняття*, коли „викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх реалізації шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань практичного характеру” [4, с.153]. Практичні заняття сприяють здійсненню зворотного зв’язку викладача та студентів з метою закріплення знань, формування практичних умінь і навичок з основних тем навчальної дисципліни. Так, практичні заняття з дисциплін „Рисунок”, „Композиція”, „Основи проектування”, „Технологічний практикум”, а також спецкурсу „Народні художні ремесла та методика їх викладання” проводилися у підгрупах чисельністю 10 – 12 осіб і в спеціально обладнаних кабінетах або навчально-виробничих майстернях, оснащених технічними засобами, технологічним обладнанням, інструментами, матеріалами та ін.

Метою практичних занять було формування професійної компетентності студентів у розробці художніх проектів, підготовці технологічної документації на виготовлення декоративно-ужиткових виробів, оволодінні техніками рисунка, формотворення та декорування, виконанні різноманітних технологічних операцій, ознайомленні із сучасними технологіями виготовлення художньої продукції на підприємствах народних промислів тощо. Основною вимогою до практичних занять був відбір комплексу індивідуальних завдань, розроблених з використанням багаторівневих контекстів й орієнтованих на розвиток компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя технологій.

Лабораторна робота як організаційна форма навчального заняття передбачає „проведення натурних або імітаційних експериментів або дослідів з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни” [6, с.196]. Лабораторні роботи здебільшого проводилися з курсу „Комп’ютерна графіка”, адже на відміну від освоєння на практичних заняттях традиційної техніки виконання рисунків і креслень „від руки”, студенти набували практичних умінь та навичок виконання графічних побудов за допомогою сучасних комп’ютерних програм (Adobe Illustrator, Corel Draw, AutoCAD, КОМПАС та ін.). Лабораторні роботи проводилися у спеціалізованих комп’ютерних класах з інтерактивною дошкою та плотером.

Важливим аспектом реалізації творчих задумів студентів у процесі створення декоративно-ужиткових виробів на традиціях народних ремесел стали *консультації* з викладачем. Консультування як особлива форма навчання й управління самостійною роботою студентів здебільшого використовувалася у межах вивчення дисципліни „Основи проектування виробів”, а також у процесі підготовки курсових і кваліфікаційних робіт, сприяючи їх успішній підготовці та захисту у зазначений термін і з високою якістю.

Та все ж найефективнішою формою активного і цілеспрямованого набуття студентами професійної компетентності у галузі народних художніх ремесел є *самостійна робота студентів*, яка передбачає: виконання ескізів форм декоративно-ужиткових виробів та схем орнаментів; формування навичок графічних побудов, технічних прийомів виконання елементів декору, безпечної роботи на

технологічному обладнанні тощо.

Технологія навчання народним художнім ремеслам, заснована на компетентнісному підході, передбачає активне використання новітніх інформаційних технологій, які дозволяють створювати та редагувати зображення форм декоративно-ужиткових виробів за допомогою комп'ютера. Педагогічний досвід дозволяє стверджувати, що при виконанні творчих проектів за допомогою комп'ютерних програм студенти активніше працюють, коли декор суголосний сфері функціонування виробу, тобто полубляють розробляти схеми орнаментів, наприклад, для виробів з власним ім'ям, картин (портретів, пейзажів, архітектурних споруд тощо), геральдичних знаків, логотипів тощо. Отже, використання вище зазначених комп'ютерних програм не лише дозволяє автоматизувати процес розробки орнаментальних композицій (схем), а й сприяє, з одного боку, формуванню стійкого інтересу студентів до творчої художньо-трудової діяльності, з іншого – розвитку професійної компетентності майбутніх учителів технологій.

Удосконалення комп'ютерного оснащення педагогічних ВНЗ, поява комп'ютерних навчальних програм і нових версій графічних редакторів, що дозволяють створювати орнаменти, виконувати проектування та креслення декоративно-ужиткових виробів за допомогою комп'ютера, відкривають можливості подальшого розвитку запропонованої нами технології навчання народних художніх ремесел.

Варто наголосити, що технологія навчання народним художнім ремеслам, створена на основі компетентнісного підходу, може бути використана викладачами, що працюють зі студентами інших педагогічних спеціальностей, зокрема „Дошкільного виховання”, „Початкового навчання”, „Образотворчого мистецтва” та ін., з урахуванням специфіки їхньої фахової підготовки. При цьому, результати використання розробленої технології допоможуть обґрунтовано довести необхідність естетичної, проектно-технологічної і педагогічної підготовки студентів вище зазначених спеціальностей.

Упровадження технології навчання студентів народних художніх ремесел передбачає створення рейтингової системи діагностування рівнів розвитку професійної компетентності та дотримання таких педагогічних умов:

1. Дисциплінам естетичної, проектно-технологічної, педагогічної підготовки та спецкурсу „Народні художні ремесла та методика їх викладання” мають навчати викладачі, компетентні не лише у вузькій предметній галузі, а й обізнані зі специфікою творчої художньо-трудової діяльності.
2. Студенти мають бути поінформовані про умови та результати діагностування рівнів сформованості компонентів їхньої професійної компетентності у галузі народних художніх ремесел.
3. Для використання рейтингової системи діагностування рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх учителів технологій при деканаті має бути створений адміністративно-методичний орган, який проводитиме програмно-комп'ютерну підтримку рейтингової системи, забезпечуватиме викладачів інформацією щодо динаміки розвитку компонентів професійної компетентності студентів тощо.

Вимога діагностичності при проектуванні технології навчання студентів народних художніх ремесел на основі компетентнісного підходу зумовлює диференційований підхід до оцінювання рівнів розвитку ключових, предметних і метапредметних компонентів професійної компетентності.

Ставлення до обраної педагогічної професії може бути виражене словами та справами, однак здебільшого діагностується самими студентами. Наш педагогічний досвід свідчить, що далеко не всі студенти з високим рівнем навчальних досягнень позитивно ставляться до свого вибору професії вчителя технологій, а також не кожен студент, який має високий рівень сформованості практичних навичок виготовлення декоративно-ужиткових виробів, навчається на „добре” та „відмінно”. Тому високий рівень цього компонента професійної компетентності уможливлений збігом успішної навчально-пізнавальної діяльності й особистих позитивних відгуків студента про обрану педагогічну професію.

Комунікативний компонент професійної компетентності діагностується викладачем при особистому спілкуванні зі студентом під час занять, на консультаціях, іспитах, наукових конференціях та ін., а рівень метапредметних компонентів професійної компетентності – при аналізі курсових і кваліфікаційних робіт у галузі народних художніх ремесел та методики їх викладання у школах і позашкільних навчально-виховних закладах.

Висновки. Отже, запропонована технологія навчання сприяє формуванню та діагностуванню предметних, ключових і метапредметних компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя технологій, які рефлектуються та дозволяють йому усвідомлювати себе не лише „майстром” у галузі народних художніх ремесел, а й активним і вмілим організатором творчої художньо-трудової діяльності школярів.

Література

1. Професійна освіта: словник [навч. посіб.] / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Постанова Кабінету міністрів України за № 1392 від 22 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#п9](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#п9).
3. Дибкова Л.М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л.М. Дибкова; АПН України. Ін-т вищ. освіти. – К., 2006. – 20 с.
4. Лузан П.Г. Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі : [навч. посіб.] / П.Г. Лузан. – К. : Аграрна освіта, 2003. – 234 с.
5. Образцов П.И. Профессионально ориентированная технология обучения: особенности проектирования и конструирования / П.И. Образцов // Alma-mater. Вестник высшей школы. – 2003. – № 10. – С. 14 – 17.
6. Оршанський Л. В. Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання : монографія / Леонід Володимирович Оршанський. – Дрогобич : Швидко Друк, 2008. – 278 с.
7. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В.А. Петрук; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2008. – 37 с.
8. Прокопенко І.Ф. Педагогічна технологія : навч. посіб. / І.Ф. Прокопенко, В.І. Євдокімов. – Харків : Основи, 1995. – 103 с.